

Jornades: El paper dels centres de documentació especialitzats

El futur dels centres de documentació

Ramon Alberch i Fugueras
Arxiver en Cap de l'Ajuntament de Barcelona

Les meves reflexions' no seran tant una mirada des de fora, perquè no cal exagerar la distància entre les disciplines, però sí una mirada -valgui l'expressió- del veí del costat i, per tant, hauréu de dispensar si alguna vegada les meves digressions potser no encaixen del tot amb les filosofies oficials o amb les percepcions que en pugui tenir el sector.

Aquestes reflexions s'agrupen en quatre blocs prou generals i prou definitoris per permetre una presentació d'aquest tema tan ambiciós com és el futur dels centres de documentació:

- En primer terme, la dificultat de percebre de manera unívoca què és un centre de documentació, que sovint es percep com una barreja de biblioteca, arxiu i museu.
- En segon lloc, una reflexió sobre el paper que han de jugar les tecnologies en un centre de documentació, fugint de la clàssica actitud de fascinació i reforçant la vi-

sió més crítica d'allò que ens pot plantejar la seva utilització.

- El tercer bloc estarà dedicat a la implicació que han de tenir els centres de documentació en un terreny que tothom defensa com a un espai de creixement propi, però que a la realitat presenta

unes perspectives molt minses i de vegades decebedores, com és el món de l'empresa privada. Per desgràcia, arxius, museus i centres de documentació segueixen ancorats o fortificats en el món de l'administració pública, mentre que el discurs teòric aposta clarament cap a una projecció vers l'empresa privada.

- I, finalment, una última reflexió a l'entorn del que jo entenc que ha de ser la tendència irreversible dels centres de documentació cap a l'especialització i el paper que han de jugar dos elements que jo considero molt importants i als quals de vegades se'ls dedica una atenció desigual. Un és la ubicació d'aquests serveis dins l'estructu-

ra d'una empresa o d'una administració i l'altre és quin paper li correspon a la formació, que és un tema cabdal i rellevant.

Abans d'entrar de ple en aquests blocs, faré algunes consideracions generals.

Durant molt de temps, si observem la trajectòria dels centres de documentació veurem que han patit el que podríem denominar la «síndrome Guadiana»: han aparegut i han desaparegut cíclicament. L'any 1988, durant l'elaboració del projecte d'arxius de Barcelona, la ciutat tenia 38 centres de documentació; ara són menys, en part perquè el concepte de biblioteca general-centre de documentació ha anat absorbint-los, però també perquè potser s'ha racionalitzat aquest sector i han desaparegut aquells centres de documentació que responien més a un ornament que no pas a una necessitat.

Per tant, primer element referencial general: una evolució discontinua, que oscil·la entre una emergència dels centres de documentació i una descapitalització periòdica, més enllà de les decisions polítiques i més vinculada en molts casos a les conjuntures econòmiques, és a dir, responent més a una visió economicista d'aquests equipaments que no pas a una política d'informació i a una política cultural de les mateixes institucions.

Segon element també de caràcter general: no estem parlant sempre d'un centre de documentació de manera unívoca, de manera que quan diem «centre de documentació» no tots entenem sempre el mateix. Hi ha centres de documentació en sentit estricte que estarien adscrits molt estretament al món del documentalisme; però també hi ha centres de documentació que són biblioteca-centre de documentació, hi ha centres de documentació que són biblioteca-arxiu-centre de documentació i n'hi ha, fins i tot, que són tot això i, a més, museu. A més, totes aquestes variables poden combinar-se entre elles i proporcionar una diversitat molt alligadora.

Què vol dir tot això? ¿Que cadascú ha adoptat un model, en funció d'una ambició que, de vegades, és teòrica i que no respon a una realitat dels serveis? ¿Que respon a un «campi qui puguí», a una carrera per tal d'evitar la competència en un determinat terreny o a una veritable política de servei i presència en una institució?

A mi no em preocupa el debat de les identitats perquè és un debat avorrit que va en contra del mateix sector i del món de la informació. No em treu el son que l'arxiu estigui dins del centre de documentació, si el centre de documentació està dins l'arxiu o si el museu ho aixopluga tot. El problema no és de noms (un debat nominalista seria un fals debat): el problema és de metodologies. I aquest sí que és un dels temes de futur més importants.

Un dels factors que ha esvaït, fins a gairebé impedir, una percepció nítida dels centres de documentació a les administracions públiques i, més encara, a l'empresa privada, és la manca de presentació clara dels seus propis objectius o de resolució real dels problemes. Hi ha hagut, i ara generalitzo, un fet que segurament és minoritari: un excessiu arrelament a discursos que primaven aquesta expressió tan pomposa de «recuperació de la informació».

Que la informació és un recurs bàsic, un instrument del poder és una evidència que ja era coneguda als segles XIII i XIV; un cas més tardà: l'any 1627, l'arxiver del Vaticà va ser tancat a la presó i enviat a galeres durant 15 anys per deixar veure uns documents que no es podien consultar. I no només perquè el sector eclesiàstic fos especialment cruel, sinó senzillament perquè hi havia un culte al control i a la privacitat de la informació.

En el món dels arxius trobaríem molts exemples del control obsessiu de la informació i de la seva utilització partidista. Des d'aquelles arques de les tres claus, que per obrir-les calia el concurs alhora de tres persones amb una clau diferent cadascuna, podríem relacionar un anecdotari riquíssim de com la informació ja era un recurs molt important en plena edat mitjana; o quan el rei Jaume ordenava al seu escriptor que els documents més importants els fes en pergamí perquè es temia que el paper no duraria gaire (era, valgui l'acudit, una premonició de l'aparició del paper reciclat).

En tot cas, és ben clar que la retòrica de la informació no s'ha correspost amb una oferta clara i precisa en el mateix sector al qual s'està servint. Hi ha hagut una magnificació de la informació com a recurs estratègic, un discurs molt potent, però després han mancat les metodologies adients per fer-ho realitat. Hi ha hagut molts

Patrimoni

fracassos per haver posat en les tecnologies unes esperances evidentment desmesurades, i no confiar més en un mètode, en un sistema de treball estructurat clar, que tingui present l'ingrés de la informació, el seu tractament, la seva preservació i la seva difusió. En conseqüència, moltes empreses han acabat, no tancant, però sí descapitalitzant el centre d'informació perquè no han sabut percebre'n la necessitat, ni l'han entès com un recurs estratègic d'informació per a la pròpia gestió o com a memòria històrica de la pròpia empresa. En realitat, alguns centres de documentació s'han quedat a cavall entre els dos elements: no han assumit el caràcter de memòria històrica dels arxius, i tampoc s'han convertit en un instrument de gestió eficient, ràpida, en la línia de la rendibilitat que se'ns demana.

Per tant, reitero que no em preocupa el nom -el nom no fa la cosa, en aquest cas més que mai- sinó que em preocupen les metodologies. Les biblioteques tenen una normativa específica de tractament, l'arxivística té una metodologia que li és pròpia i el documentalisme té unes fórmules que el defineixen; tant si aquests equipaments estan junts o separats, cal assumir necessàriament el fet que hi ha unes metodologies que fan possible assolir aquest discurs tan repetit de la recuperació de la informació. Al capdavant, el que vol l'empresa, el ciutadà o l'usuari són resultats: vol un producte i li preocupa molt poc si al darrere hi ha unes metodologies, per bé que els professionals sabem que ens cal que hi siguin.

Tornant a les reflexions que he apuntat al començament, en primer lloc, voldria abordar la qüestió de la interrelació d'arxius i centres de documentació en un sentit ja molt més estricte. És, potser, la interrelació més comuna que fan els ciutadans. En aquest context entenc que la biblioteca i el centre de documentació estan condemnats a treballar conjuntament per una simple qüestió de mètode, de metodologia. Ben diferent és el cas dels arxius: per la mateixa gènesi, estructura i ús de la informació. No els plantejo com a equipaments antitètics, però sí que cal remarcar l'existència d'òbvies diferències en la creació, tractament i disponibilitat dels documents i la informació. En darrer terme, és evident el caràcter inevitable d'un arxiu: encara que no ho vulguem, el tenim, mentre que el

centre de documentació o la biblioteca són producte d'una voluntarietat, una voluntarietat naturalment desitjable.

Un segon element important que hauríem de tenir present és la transversalitat de la informació d'arxiu. Per a una institució, la informació que conté l'arxiu té un vessant juridicoadministratiu i també un vessant historico-cultural molt important. El vessant juridicoadministratiu és un element a retenir, perquè és el que, al final, dóna sentit a la funció d'aquests equipaments. En un centre de documentació, la informació també és molt important, però la seva manca o la impossibilitat de recuperar-la, tot i comportar sempre costos, no té les càrregues econòmiques que comportaria un fet d'aquest tipus en un arxiu en sentit estricte.

El centre de documentació insisteix més en la informació com a recurs, com a capital per a la gestió d'aquella institució, però sobretot per a les seves polítiques de difusió, per a les seves polítiques de presència. No és tant informació per decidir, que conformaria en primera instància una estratègia més arxivística, com informació per a la cultura i per al suport de la institució.

Per tant, parlem d'equipaments que, al capdavant, més enllà de la documentació que atresorin, un d'ells ho fa de manera inevitable -no pot evitar capitalitzar aquella informació perquè li correspon- mentre que l'altre té uns graus de voluntarietat en la capitalització que és molt important saber aprofitar de manera pertinent i que avui dia aniria molt en la línia de la utilització de la informació. Actualment no es demanen grans volums d'informació; es demana pertinença de la informació, de forma que no es tant un problema de volum sinó de qualitat de la informació. Als arxius aquesta convicció ha permès desenvolupar els moderns mètodes d'avaluació documental.

Pierre Levy en el llibre *La cibercultura, el segon diluvi*, explica que estem vivint un segon diluvi després del de Noè, el diluvi de les informacions. Trobo aquesta expressió especialment encertada. Ja hem assenyalat que ara tenim un problema d'excés d'informació. La qüestió ja no és veure qui corre més i aplega més documents (aquell campionat que abans hi havia de quants quilòmetres de documents d'arxiu tens tu). Ja no hi ha campionats, sortosament, d'aquest tipus, o almenys ningú prou assenyat ho planteja en

termes de quilòmetres de documents, sinó que es planteja en termes de qualitat (no vull que sigui molt voluminós, sinó que vull que contingui aquella informació més substancial, més important i que em faciliti una resposta ràpida).

Això ens portaria a una segona reflexió sobre el repte de les tecnologies. Tots en parlem, hi ha una fascinació pels centres virtuals, per la utilització de les tecnologies. En tots els centres és determinant la utilització de les tecnologies, però si en algun ho ha de ser de manera especial, és en un centre de documentació, on cal aprofitar la potència de les tecnologies en dos vessants: un, en la capitalització de la informació, en la quantitat d'informació que pots arribar a tenir, no vinculant-ho a la materialitat del mateix document. Això és molt important, perquè usualment no existeix càrrega jurídica i això, en el fons, és determinant. I en segon lloc, en el vessant de l'explotació, la difusió d'aquesta informació.

Els centres de documentació, sobretot en no tenir aquesta càrrega juridicoadministrativa, tenen les portes obertes a capitalitzar molta informació sense necessitat de tenir-la *in situ* en el sentit material i, sobretot, disposen d'unes oportunitats impressionants d'explotació. Ara bé, aquí hi ha un obstacle molt important que cal assenyalar: les tecnologies, amb tots els avantatges que vulguem, tenen unes servituds molt importants i qualsevol centre que vulgui capitalitzar informació en suports digitals les ha de tenir molt clares.

I les servituds vénen fonamentalment derivades de la necessitat de garantir la processabilitat d'aquestes dades i la seva transferència/migració per tal de superar l'obsolescència tecnològica. Per tant, un equipament amb una base tecnològica molt forta comporta necessàriament, en primer lloc, prendre unes opcions tecnològiques molt sensates, molt estandarditzades, que s'emmarquin en els referents de les grans institucions. I en segon lloc, cal tenir clar que, al darrere d'aquestes opcions tecnològiques, ha d'haver-hi uns recursos econòmics imprescindibles. Perquè no hi ha cap garantia que, d'aquí a uns anys, el suport o la plataforma tecnològica evolucioni i es plantegin veritables problemes tecnològics i/o econòmics per tal de preservar la informació capitalitzada pel centre.

Per tant, hi ha una perspectiva tecnològica que cal te-

nir present i hi ha una perspectiva econòmica, que vol dir que no n'hi ha prou de fer una primera inversió sinó que cal fer una inversió sostenible. Ja gairebé ningú no pensa que la informàtica és una inversió sinó que arrela la convenció que es tracta d'un sector de cost que demana una renovació permanent, sobretot, si volem fer realitat que els centres de documentació siguin veritables centres virtuals més enllà dels espais físics que puguin ocupar i que tinguin una centralitat en l'aspecte de la informació. Amb això, els centres de documentació s'estalvien un dels «problemes» que cal assumir al món dels arxius, que és el valor jurídic dels documents –siguin en paper o siguin documents electrònics– i més quan encara no s'ha resolt satisfactòriament el valor d'eficiència jurídica dels suports informàtics.

La tercera reflexió gira a l'entorn de l'imprescindible maridatge amb l'empresa privada. Si volem que les professions que formen part del món de la informació puguin sobreviure i tinguin una presència en aquest món que reivindicuem tots, però on la nostra presència és minoritària i, en molt casos, substituïda per enginyers de sistemes, de telecomunicacions, per informàtics, etc., cal superar el discurs «informàtic» i recuperar el valor de les metodologies. La fascinació tecnològica ha comportat sorollosos fracassos que no han ajudat gens a consolidar el sector. Un altre element desequilibrador ha estat el fet que els nostres són equipaments dels quals encara queda una percepció massa culturalista i, sobretot, massa vinculada a les administracions públiques. I aquesta visió és evident que ha dificultat la integració a l'empresa privada. Per què? Perquè l'empresa privada és un sector de creixement, mentre que l'administració ha arribat a unes limitacions de creixement, i sobretot a un estancament en les polítiques de convocatòries de personal. Ja no podem esperar una altra dècada prodigiosa d'augment espectacular com en els anys vuitanta del segle xx, i és més sensat preveure escenaris presidits per actuacions de consolidació, d'actualització i de dignificació dels projectes i dels equipaments ja existents.

Això vol dir que els centres de documentació han d'actuar, essent conscients que s'està produint un canvi important, que és la irrupció d'un mercat de tanta rellevà-

Patrimoni

cia com el món de l'empresa privada. I aquí cal jugar amb alguna cosa més que un discurs, perquè si a l'administració pública cada vegada més es percep la utilitat en funció dels resultats, a l'empresa privada això passa en molta més mesura. I aquí és on jo crec que rau una de les febleses de tot el sector més enllà de les famílies: una certa incapacitat per explicar en termes d'utilitat què podem oferir a l'empresa privada que els sigui útil més enllà de plantejaments retòrics sobre el poder o la necessitat de la informació.

Vull insistir en aquesta necessitat de fer-nos visibles en l'empresa privada, de formar-nos per treballar-hi, de convertir el discurs en realitats tangibles i, sobretot, també de tenir clar que, cada vegada més, l'empresa privada tindrà sensibilitat per a la informació com a imatge i com a negoci, i cada vegada més les polítiques de màrqueting de les empreses faran recurs a la tradició -la publicitat recorre repetidament al discurs «fa cinquanta o cent anys que som aquí o que fem aquest producte»- i ho presentaran com un crèdit. L'empresa privada sembla que a poc a poc va perdent aquell desdeny, aquell menyspreu cap al món dels equipaments informàtics i va agafant una certa confiança.

Per acabar, cal remarcar la idea que ens referim a uns centres amb una tendència irreversible a l'especialització. Cada vegada més el servei tindrà una tendència a especialitzar-se, perquè hi haurà tanta informació que els centres de documentació globals no tindran cap mena de futur o, en tot cas, serà Internet el gran centre d'informació global. El futur crec que estarà en capitalitzar la informació pertinent -i cada vegada més de manera immaterial- però, sobretot, en especialitzar-se, en dedicar tots els esforços a cercar la màxima informació en un àmbit temàtic, en un espai concret.

Per aconseguir-ho, cal consolidar dos referents molt importants: primer, allò que a les administracions públiques rep els noms d'adscripció orgànica i d'ubicació jeràrquica. En el món dels arxius, això ho tinc molt clar. En el cas dels centres de documentació, ho plantejo com un tema a debatre. Cada vegada més qüestiono l'adscripció d'aquests equipaments de manera exclusiva al món de la cultura o al fet de percebre'ls només com a comple-

ments d'una política cultural, sobretot quan són centres de documentació més globals. Tinc seriosos dubtes que les adscripcions culturals reforcin el sector del món de la informació. Això, en el món dels arxius és ben clar: l'adscripció a cultura dels arxius és un greu error. Els arxius han d'estar en una ubicació central, interdepartamental, transversal, d'àmplia competència perquè tant tracten amb documents administratius com amb documents històrics o, dit d'altra manera, han d'equilibrar la funció juridicoadministrativa amb la funció historicocultural.

Un segon element important és el tema de la formació que representa el gran repte per al futur. Què s'ha fet fins avui en aquesta matèria? S'ha lluitat molt per aconseguir titulacions, ja que una professió té presència, té visualització, fins i tot té identitat en funció de la formació. En aquest camp, queda molt camí per recórrer, perquè, en molts casos, les nostres són disciplines amb arrels molt fortes al món de la cultura i, en la perspectiva i en els paràmetres actuals, cada vegada més, en aquestes institucions la part cultural, que serà important, no serà la substancial i s'haurà d'obrir a altres mons ja que es tendeix a una pluralitat de funcions, de presències, que s'haurien de reflectir molt clarament en els perfils formatius. Entenc que aquesta desitjada especialització dels centres hauria d'anar vinculada a una extensió i enriquiment de la formació. En aquest camp, encara hauré d'avançar sobretot en l'àmbit de tecnologies, del màrqueting, de la comunicació i les relacions públiques, de la qualitat, és a dir, de tot allò que ens ha de permetre projectar tot el treball que estem fent i evidenciar-lo i fer-lo útil a la societat.

NOTA

1 Aquest text és una transcripció literal de la conferència que s'impartí al Museu Marítim de Barcelona, de manera que manté, volgutament, el to propi d'una intervenció d'aquestes característiques.